KÂŞİF VE SÂKÎ-NÂME'Sİ
Kasif and His Sâkinâme

Dr. Ayşe BÜYÜKYILDIRIM*

ÖZ

17. yüzyıl Osmanlı devletinin askerî, siyasi ve sosyal açıdan gerileme dönemine rastlar. Bir önceki yüzyılda başlayan Celalî isyanları, halkın bir çok bakımdan güvenliğini tehdit eder hale gelmiş, Osmanlının dirlik ve düzeninin bozulmasında çok büyük bir rol oynamıştır. Kâşif, iç ve dış felaketlerin arka arkasına yaşandığı, sosyal ve askerî açıdan çalkantılı, fakat edebî açıdan son derece parlak olan bu yüzyılın dikkate değer şairlerinden biridir. Devrinde şair, âlim ve hattat olarak çok yönlü ve saygın bir sanatkâr sıfatıyla tanınan Kâşif'in Sâkî-nâmesi terkîb-i bend nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Sâkî-nâmeler, sâkîye seslenmeler yoluyla, şarabı, bezmin araç, gereç ve âdetlerini, bazen tasavvufî bazen de dünyevi olarak bir bütün halinde ele alıp işleyen eserlerdir. Kâşif'in Dîvanı'nda yer alan Sâkî-nâme'si terkîb-i bend nazım şeklindedir ve yedi bendden oluşmaktadır. Her bendinde sekiz beyti olan şiir toplam 56 beyitten meydana gelmiştir.

Sâkî-nâme, Divan şairlerince daha önce yazılmış bu tarz eserlerle içerik, konuyu işleyiş ve şekil itibariyle benzerlik göstermektedir. Konunun özüne de uygun olacak biçimde son derece âhenkli bir üslûpla kaleme alınmış olan şiir bu tarzda yazılmış eserlere yeni bir halka oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kâşif, Şiir, Dîvan, Terkîb-i bend, Sâkî-nâme.

ABSTRACT

17th century coincides with a period of a military, social and political decline in the Ottoman Empire. (The Celâlî) riots, which had started in the previous century, had come to threaten the security of people in many ways and subsequently played a big role in the disturbance of unity and order in society. Kâşif is one of the outstanding poets of this century, in which internal and external catastrophes were experienced one after another and which was militarily turbulent but literally extremely brilliant. The Sâkî-nâme of Kâşif, who was known, in his own period, as a versatile and respectable artist with the titles of a poet, a scholar, a calligrapher, was penned in the verse style. Sâkî-nâmes, with an address to sakis, are works that deal with wine, the customs, tools and devices of councils sometimes in a mystical, sometimes in a worldly style. The Sâkî-nâme, which is contained in the Diwan of Kâşif, was penned in Terkîb-i Bend verse style and consists of seven parts. The poem, with eight lines in each part, is composed of 56 lines in total.

Sâkî-nâme bears similarities to the previous works of Diwan poets in terms of content, style and form. The poem, which was penned in a highly

* Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğt. Fak. Türk Dili ve Ed. Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrt. Üyesi.

agile and harmonious style, is also of importance as a new link to the works that were penned down in this style.

Key words: Kâşif, Poem, Diwan, Terkîb-i bend, Sâkî-nâme.

Giriş

17.yüzyıl Osmanlı devletinin askerî, siyasi ve sosyal açıdan gerileme dönemine rastlar. Bir önceki yüzyılda başlayan Celalî isyanları, halkın bir çok bakımdan güvenliğini tehdit eder hale gelmiş, Osmanlının dirlik ve düzeninin bozulmasında çok büyük bir rol oynamıştır. Celalî isyanlarının sona erişini takiben bir göç hareketi başlamıştır[1]. Diğer taraftan bir çok ülkede yenilgiye uğranarak hakimiyet yavaş yavaş kaybedilmeye başlanmıştır. II. Mustafa'nın tahta çıkışını takip eden günlerde Venedik donanması mağlup edilmiş, Sakız adası geri alınmıştır. Bu savaşlar 1699'da imzalanan Karlofça anlaşması ile sona erer. Bu anlaşma Osmanlı Devleti için bir dönüm noktasıdır. Karlofça anlaşması, aynı zamanda devletin birçok bakımdan gerilediği ve yaklaşık on yıl süren savaşla Avrupa üzerindeki askerî üstünlüğünün bittiği anlamına gelmektedir. Uzun süren savaş yılları, devletin gerek iktisadi gerekse sosyal yapısı üzerinde yıkıcı bir etki bırakmış, sefer masraflarını karşılamak için birçok yola başvurulmuştur[2]. Bütün bu olumsuz şartlara karşılık sanatın birçok cephesiyle yükselişine devam ettiği bu yüzyıl, Divan şiirinin de güzellik ve estetik bakımından zirvede olduğu bir dönemdir. Bu yüzyılda şairlerimiz kendi üslûplarını meydana getirerek, Divan şiirini millîleştirme yolunda önemli aşamalar kaydetmişlerdir. Altın çağını yaşadığını söyleyebileceğimiz şiir alanında Şeyhülislâm Yahyâ, Riyazî, Şeyhülislâm Bahayî, Cevrî, Fehîm, Nedîm-i Kadîm, Neşâtî, Nâilî, Fâsih, Tıflî, Şehrî, İsmetî, Nâbî, Nef'î, Sükkerî, Mezâkî, Kâmî, Tâlib, Râmî, Mantıkî, Sâbit gibi bir çok değerli şairin yetiştiğini görüyoruz. Bu yükselişin devam etmesinde en önemli etken hiç şüphesiz önceki asırlarda edebî temelin oldukça sağlam atılmış olmasıdır. Bunun yanı sıra devrin hükümdarlarının aynı zamanda sanatsever birer şair olmaları; II. Osman'ın Fârisî, IV. Murat'ın Muradî, II. Mustafa'nın İkbalî mahlasıyla şiirler söyleyerek hükümdar şair geleneğini sürdürmeleri, hattat olmaları ve her türlü sanat dalını teşvik etmeleri gibi etkenler, yüzyılın kültür alanındaki gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur[3].

Makalemize konu olan Sâkî-nâme'nin şairi Kâşif iç ve dış felaketlerin arka arkaya yaşandığı, sosyal ve askerî açıdan çalkantılı, fakat edebî açıdan son derece parlak olan bu yüzyılın dikkate değer şairlerindendir.

---

[1] Mustafa Akdağ, *Celâlî İsyanları*, Ankara Üniversitesi, DTCF Yayını, Ankara 1963, s.250.
[2] İsmet Parmaksızoğlu, "Karlofça Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, *C.VI*, MEB, İstanbul, 1978, s.697.
[3] Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l- Vukuat*, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, C. 1-2,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1954, s. 551-557.

IV.Mehmet (1648-1687), II.Süleyman (1687-1691), II.Ahmet (1691-1695),II. Mustafa (1695-1703) olmak üzere dört padişahın saltanatını görmüştür. Kâşif bu dönemde bir şair ve âlim, hem de hattat olarak çok yönlü bir sanatkâr sıfatıyla dikkati çekmektedir. Kaynaklarda Kâşif'le ilgili bilgiler çoğunlukla birbirini destekler nitelikte olup maalesef hayatının bütün cephelerini kuşatacak biçimde değildir.

Tezkirelerde verilen bilgilere göre Kâşif H.1076 / M.1666 yılında İstanbul'da doğmuştur. IV. Mehmed döneminde nakîbü'l-eşrâf[4] olan Es'ad-zâde Seyyid Mehmed Sâid Efendi'nin oğludur[5]. Asıl adı Seyyid Mehmed Sa'düddîn olan Kâşif, Osmanlı devletinde önemli bir rolü olan Hoca-zâde ailesine mensuptur. Dönemin hatırı sayılır bilginlerinden olduğu bilinen babasından ders alarak eğitimine başlamış, daha sonra farklı hocalardan bilim ve hat dersleri de almıştır. Kaynaklarda Kâşif'le ilgili olarak onun bilim sevdasıyla hocalarının önünde sabaha kadar "*şem'-i fürûzân*" gibi hizmet ettiği belirtilmektedir. Bu sevgi ve ilgi onu giderek "*ilm-i ma'rifet, ilm-i kitâbet ve hüsn -i hat* " ta parmakla gösterilecek kadar hünerli ve saygın bir kişilik haline getirmiştir[6]. Kâşif için Sâlim Tezkiresi'nde "*Maârife kemâl-i meyl ü mahabbeti olan* ", "*dakâyık u hakâyık söyler, dimâğı tekellümde bahadır bir sâatte bin söz söylemeye kâdir"* [7] ifadesi kullanılır. Tezkire-i Safâyî'nin Kâşif maddesinde yer alan " as*rın şâir-i sihr-azmâ-yı nâdire-perdâzıdır ki bezm-i suhanda ney-hâmesi sihr-sâzdır ve bir hüsrev-i kalem-rev-i nazmdır ki şâh-ı şâhî ve dîvân-ı hâkânîdir*"[8], şeklindeki ifadeler Sâlim'in verdiği bilgileri destekler niteliktedir. " *Mecmû'ül-ma'ârif-i mevfûr akrânı beyninde imtiyâzı meşhûr vakurdu. Haşmet-i muhteşem ve sâhib-i azamet fünûn-ı edebiyyede yegâne şi'r ü inşâda müfred-i zamâne* "[9] sözleriyle Kâşif'in çağdaşları arasında imtiyaz sahibi, irfan ehli, vakur bir kişiliğe sahip olduğu da ayrıca belirtilmektedir.

Tezkirelerde söz konusu edilenler, Refdî Dîvanı'na yazdığı takriz ve Dîvanı dikkate alındığında Kâşif'in devrinde iyi bir isim yapmış, söz söylemede usta, şiir tekniğine hakim, edebî tenkidinden faydalanılan bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Kendisi de Dîvanı'nın bazı kaside ve gazellerinde sanatı

---

[4] Nakîbü'l-eşrâf için bk. Hüseyin Tırmizî, *Lûgat-i Tırmizî*, İstanbul 1305, s.88; Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul, 1978, s.1469; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 959.

[5] Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, AKMYay., Ankara 2005, s.582.

[6] Sâlim Efendi, *a.g.e*., s. 582.

[7] Sâlim Efendi, *a.g.e*., s. 583.

[8] Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî* ,(*Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'âr*), (Haz.: Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s.513.

[9] Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekâyi'ü'l- Fuzalâ II-III*, Haz.: Abdülkadir Özcan, İstanbul 1988, s.158.

ve şairliğinden övgüyle söz eder. Sanat vadisindeki başarısını "mana denizinin dalgıcı" ifadesiyle bizzat taçlandıran şair şiirini de inciye benzetir:

'Aceb mi dürrile memlû ise cîb ü girîbânı
Ki gavvâs-ı hayâlüm gavtakâr-ı bahr-ı ma'nâdur[10]

Benem ol Hüsrev-i mevkib-nümâ-yı sa'y-ı gûşîş kim
Pür itdüm sıyt u tabl u âteşümden evc-i â'lâyı[11]

Edebî kişiliğini kısaca bu şekilde ifade edebileceğimiz Kâşif, âhenkli söyleyişi, kelime seçimindeki titizliği, şekle ve anlama olan hakimiyeti, ince ve nazik üslûbuyla 17.yüzyılın önemli ve dikkate değer şairlerinden biri olarak anılmayı hak etmektedir.

Kâşif'in Dîvanı'nda gerek üslubu, gerekse söyleyişi ile dikkati çeken şiirlerden biri de Sâkî-nâme'sidir. Sâkî kelimesi aslında Arapçadır. Kelimenin kökü olan "es-sakâ" ve "et-teskiye", "su aramak ve su içirmek" anlamlarında kullanılır. Bu anlamda "es-sâkî" de aslında "su arayıcısı" demektir[12].

Kâmûs-ı Türkî'de sâkî, "*su dağıtan veya sunan, bezm-i işretde içilen şarab vesaireyi kadehlere döken dağıtan*"[13] şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kelime tasavvufî olarak kullanıldığında, feyyâz-ı mutlak, mürşid-i kâmil gibi anlamlar taşır[14] .

Sâkî ve nâme kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen sâkî-nâmeler divan edebiyatında yaygın biçimde kullanılan türlerden biridir[15]. Sâkî ise meclislerin vazgeçilmez en gözde kişisi olarak dikkati çeker. Bu nedenle şairlerin divanlarda en çok kullandıkları kavramlardan biri olan sâkî, türlü mazmunlara, teşbihlere, hayal unsurlarına konu olmuştur[16]. Sâkîye seslenmeler yoluyla şarabı ve içki meclisinin araç, gereç ve âdetlerini, şarapla uzaktan yakından ilgili pek çok düşünce, duygu ve kavramı bazen tasavvufî bazen de dünyevi olarak bir bütün halinde ele alıp işleyen şiirlere Nizâmî'den bu yana sâkî-nâme denilmeye başlandığı görülmektedir[17] Bezm ve rezm eski toplum hayatının birbirine zıt iki

---

[10] Ayşe Büyükyıldırım, *Kâşif Dîvanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998, s. 198.

[11] Ayşe Büyükyıldırım, *Kâşif Dîvanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998, s. 198.

[12] Abdülkadir Karahan, "Sâkî-nâmeler", Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri, İstanbul, 1980, s. 117.

[13] Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978, s.700.

[14] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 301.

[15] Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s.9.

[16] Mehmet Arslan, *Aynî, Sâkî-name*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003, s.17.

[17] Tunca Kortantamer, "Sâkî-nâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.190.

yönüdür. Hükümdarların hayatı ya sürekli savaşlarda geçer, ya da barış zamanlarında sohbet meclislerinde sürer. Sâkî-nâmelerde bu meclislerdeki şölenler, içkiler, eğlenceler, çalıcılar ve okuyucular bütün detaylarıyla anlatılır. Sâkî-nâmeler; sâkîden, şaraptan, şarabın çeşitlerinden, meclislerden, sürahiden, sevgiliden söz eder. Ayrıca sâkî-nâmelerde dünyanın varlığı, gelip geçiciliği, insanoğlunun bu geçici neşe içerisindeki sonu, bu yalancı varlığın ruhumuzun üzerine koyduğu minnet yükünün dertlerinden ve kederlerinden kurtulmak için sarhoşluğa sığınma, dünya harabesinden harabata kaçış gibi konular da sık sık işlenir[18]. Bezmin unsurları olan, saz, tanbur, def, çeng, kanun, sürahi, kadeh, mum, mezeler, söz konusu edilir. Bu özellikleriyle de devrin ahlakî kabullerini, değer yargılarını, zevklerini ve çağın insanının hayatı yorumlayış biçimini aksettiren eserlerdir. Bu tarz eserlerin sâkî-nâme adıyla anılmasının sebebi, sakîye seslenilmesinin yanı sıra ağırlık merkezinin de sâkî olmasından dolayıdır.

Arap edebiyatında IX. yüzyıldan itibaren "Hamriyyât" diye adlandırılan ve divanlarda ayrı bir bölüm oluşturacak hacme ulaşan bu tarz şiirlerden tam bir sâkî-nâme özelliği gösteren Arap şairi Şemseddin Muhammed En-Nâvecî'nin " Halbatü'l-Kümeyt" adlı eseri şarap şiirleri zincirinin ilk halkalarından biri olması bakımından önemlidir[19]. 9. yüzyılda Rudekî ile başlayıp, 11. yüzyılda Ömer Hayyam gibi çok tanınmış bir ismi ortaya çıkaran İran şairleri de sâkî-nâme türünün temsilcisi sayılırlar. Bugün için Nizâmî'nin İskendernâme'sinin Şerefnâme adlı birinci kitabındaki bölüm başlıklarının hemen altında yer alıp, sâkî-nâme başlığı taşıyan ikişer beyitten oluşan kısımlar ilk sâkî-nâme örneği olarak kabul edilmektedir[20].

Sâkî-nâmeler, genellikle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Ayrıca bazı mesnevilerde ara sıra bölüm başlarında veya sonlarında dağınık olarak sâkî-nâme başlığı altında iki beyitlik küçük bir bağlantı ile sâkîye seslenildiği de görülmektedir. Türk edebiyatında Ali Şir Nevâyî, Sabûhi Dede, Nâzukî, Şeyhülislâm Bahâyî, Şeyhülislam Yahya, Hayretî, Fuzûlî, Taşlıcalı Yahya, Hüznî, Atâyî, Rıyâzî, Aynî, Tıybî ve Rüşdî'nin Sâkî-nâmeleri mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

Mesnevinin yanı sıra tercî'-i bend nazım şekliyle yazılmış sâkî-nâmelere de rastlanmaktadır. Ahmed-i Dâi, Fevrî, Revânî, Fuzûlî, Gelibolulu Âlî, Şeyh Gâlib, İşretî Mustafa, Beliğ, Hoca Neş'et, Tayyar Mahmud Paşa, Dâniş Mehmed Bey, Hemdem Çelebi, Kâzım Mûsâ Paşa'nın Sâkî-nâmeleri tercî'-i bend nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

---

[18] Rıdvan Canım, *A.G.E.*, S.11.
[19] Mehmet Arslan, *A.G.E.*, S.21.
[20] Tunca Kortantamer, *a.g.m.*, s.191.

Ana teması övgü olan kaside nazım şeklinin de çok yaygın olmamakla birlikte sâkî-nâmelerde kullanıldığı görülmektedir. Fehîm-i Kadîm, Dilsûz Mehmed Emin Tebrîzî, Keçecicâde İzzet Molla ve Namık Kemal'in Sâkî-nâmeleri bu tarzdakaleme alınmıştır. Çok fazla olmamakla birlikte Murabba', rubâ'î ve gazel nazım şekilleriyle sâkî-nâmeler yazıldığı da bilinmektedir.

Makalemizin konusu olan Kâşif'in Sâkî-nâme'si terkîb-i bend nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Söz konusu şiire geçmeden önce terkîb-i bend biçiminde kaleme alınmış sâkî-nâmelerden kısaca söz etmek istiyoruz: Türk edebiyatında Gelibolulu Âlî, Kafzâde Fâizi, Kelîm Eyyûbî, Nef'î, Edirneli Âlî, Beliğ, Hanyalı Nûrî, Hâmî, Memdûh Paşa, Şeyh Gâlib, Bayburtlu Zihnî, Türâbî Âlî, Zîver Paşa, Ziya Paşa da terkîb-i bend nazım şekliyle sâkî-nâme yazmışlardır.

Gelibolulu Âlî'nin Sâkî-nâmesi "İşret-nâme"adını taşımaktadır. Aruzun Fe'ilâtün/ mefâ'ilün/fa'lün kalıbıyla yazılmıştır.Terkîb-i bend nazım şekliyle kaleme alınan işret-nâme beş benttir ve her bendinde yedi beyit bulunmaktadır. Eserin her bendi ayrı bir konuya ayrılmıştır. Birinci bentte bezm, ikinci bentte sâkî, üçüncü bentte "şarap" dördüncü bentte sazlar ve rebap" beşinci bentte mestân konuları işlenmiştir[21]. Kafzâde Fâizî'nin Sâkî-nâmesi 24 bentten oluşmaktadır. Mef'ûlü/ mefâ'ilün/ fa'ûlün kalıbıyla yazılmış, 168 beyitlik bir Sâkî-nâmedir[22]. Nef'î'nin Sâkî-nâme başlıklı terkîb-i bendi her bendi 8 beyitten oluşan beş bentlik bir şiirdir. Aruzun Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Nef'î'nin Sâkî-nâmesinin her bendinde şaraptan ve onun insan üzerindeki etkilerinden söz edilmiştir [23]. Kelîm Eyyûbî'nin Sâkî-nâmesi yedi bendlik bir terkîb-i benttir. Aruzun Fâ'ilâtün/fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün kalıbıyla yazılmıştır[24]. Hanyalı Nûrî terkîb-i bendini aruzun Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'îlü/ fâ'ilün kalıbıyla kaleme almıştır. Eserin tamamı 15 benddir. Bağlantı beyitlerinde sakîye ve şaraba dair söyleyişler yer almaktadır[25]. Hâmî'nin aruzun Mef 'ûlü/ mefâ 'îlü/ me fâ 'îlü/ fa 'ûlün kalıbıyla kaleme aldığı Sâkî-nâmesinin son bendi On İki İmama ayrılmıştır[26]. Şeyh Gâlib'in eseri her bendi dört beyitlik 6 bentten oluşmaktadır. Sâkî-nâmenin her bendinde sâkîye seslenilir. Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'îlü/ fâ'ilün kalıbıyla kaleme alınmıştır[27].Turâbî Ali'nin Sâkî-nâme'si her bendi 6 beyitten oluşan beş bentlik bir manzumedir.Tamamı otuz beyittir. Aruzun mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün kalıbıyla

[21] Mehmet Arslan, *A.G.E.*, S.40
[22] Mehmet Arslan, *A.G.E.*, S.40
[23] *Nef'î Divanı*, Haz.: Metin Akkuş, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, S.261-264.
[24] Rıdvan Canım, *A.G.E.*, S.73.
[25] Mehmet Arslan, *a.g.e.*, s.39.
[26] Mehmet Arslan, *A.G.E.*, S.39.
[27] *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Haz.: Muhsin Kalkışım, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994, S.177-178.

yazılmıştır[28]. Zîver Paşa'nın 6 bentlik toplam 24 beyitten oluşan terkîb-i bendi, aruzun Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ 'îlü/ fâ 'ilün kalıbıyla kaleme alınmıştır.[29] 12 bentten oluşan Ziya Paşa'nın Sâkî-nâmesi'nin her bendi 11 beyittir. Aruzun Mef ûlü/ mefâ'îlü/ mefâ'îlü/ fa'ûlün kalıbıyla kaleme alınmıştır. Rûhî'nin eserinden gelen bir harâbat neşvesi[30] içinde Sâkî'ye seslenmeyle başlayan şiirin diğer bendlerinde, dünyanın gelip geçiciliğinden söz edilerek insana tevazu ve sadelik tavsiye edilir[31].

Şairler, sâkî-nâmelere genellikle sâkîye seslenme ile başlar. Ahmed-i Dâ'î ve Nef'î Divanlarından aldığımız aşağıdaki beyitler Sâkî-nâmelerin başlangıç bölümlerinden alınmış bu tür örneklerdir:

Sâkî esâs-ı 'işümüzi üstüvâr kıl
Vakt-i sabûh 'azm-ı mey-i hoş-güvâr kıl[32]

Merhabâ ey câm-ı mînâ-yı mey-i yâkut-reng
Devri gelsin senden öğrensin sipihr-i bî-direng[33]

Kâşif'in Divanı'nda yer alan Sâkî-nâme'si terkîb-i bend nazım şekliyle ve aruzun Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Fe'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Yedi bendlik sâkî-nâme'nin her bendi sekiz beyitten meydana gelmiş olup toplam 56 beyittir. Beyit sayısı itibariyle terkîb-i bend şeklinde yazılmış sâkî-nâmelerin bir çoğundan daha hacimlidir. İçerik yönünden ise diğer Sâkî-nâmelerle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Sâkî-nâme'nin birinci ve ikinci bendinde sevilene seslenilir ve onun özellikleri sıralanır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci bentlerde ağırlıklı olarak sâkînin güzellik unsurları ve karakter yapısı söz konusu edilir. Altıncı bentte âşığın özelliklerine yer verilir. Bülbül, papağan, kemik, hümâ, ankâ, çeng, Kays, âşıkla ilgili benzetme unsurları olarak sıralanır. Yedinci bentte Tanrı'ya hitap vardır. Tanrı'nın rahmetine susamış ve muhabbetini dilinden düşürmeyen biri sıfatıyla Tanrı'dan gönlünü sakinleştirmesini ister. Burada şarap da mecazi bir kavram olarak dikkati çekmektedir.

Genel olarak baktığımızda Sâkî-nâme'de; sâkî, şarâb, bezm, bâde, nukl, çeng, ney, nevâ, kadeh, mînâ, tanbûr, mızrâb, mûm, pervâne, sahbâ, mest, vasl, mahmur, humâr kavramları çeşitli ilgilerle söz konusu edilirken aşkın sembol isimleri olarak Divan şairlerince sık sık işlenen Leylâ, Mecnûn, Şîrîn, Husrev,

---

[28] Rıdvan Canım, *A.G.E.*, S.84.
[29] Rıdvan Canım, *A.G.E.*, S.84.
[30] A. Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, S.323.
[31] *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti Ve Bütün Şiirleri*, Haz.: Önder Göçgün, Kültür Ve turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, S.207-217.
[32] *Ahmed-İ Dâ'î Divanı*, Haz.: Mehmet Özmen, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001, S.13.
[33] *Nef'î Divanı*, Haz.: Metin Akkuş, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 261.

Vâmık, 'Azrâ, Mahmud, Ayâz ve şarâbın mûcidi Cem de kısa değinmelerle anılmaktadır.

Kendisine "ey izzet ve naz meclisinin serv-i sehîsi" diye hitap edilen sâkî aslında sevgilinin bezm içindeki izdüşümüdür. Bu sebeple sâkîye her atıf ve her övgü aslında sevgiliye yapılmış gibidir. Sâkî ve sevgili çoğu zaman iç içedir. Metinde zaman zaman sevgiliye sitem edilirken, âşıklarına çile çektiren Leylâ, Şîrin gibi meşhur hikaye kahramanlarıyla birlikte anılır. Metinde sâkî, güzellik açısından kusursuz, klasik şiirin kalıp güzeli gibi vefasız, âşıklarını Mecnûn, Ferhâd, Husrev, Vâmık gibi çilekeş eyleyen bir cefâkâr, işveli biri şeklinde tasvir edilirken aynı zamanda sevgilinin yerine de konulmuş olur.

Şiirde sâkînin güzellik unsurlarının genellikle bezmde de var olan unsurlarla benzerlik içinde kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu unsurlar ve diğerleri ile benzetilenlerini şöyle sıralamak mümkündür: İşve- gonca, işve-bostân, naz-bahçe, ismet- deniz, gamze- bâde, göz-mest, cefâ-kadeh, gurûr-sadme, sâkî-yağmacı, sâkî-Cem, vuslat-şarâb, gam-tortu, kakül-girdâb, gerden-meze, la'l-şarâb, can-gemi, gözyaşı-gümüş, zülf-halka, zülf-çengel, gönül-âhû, alın-ışık, can-tanbûr, cefâ-mızrâb, can-göz, güzellik-devlet, hayal-gülzâr, gerdan-yasemin, gönül-külhân, âh-ateş, gönül-asker, saç-siper, leb-macun, aşk-ejdeha, boy-çeng, aşk-ney, aşk-semender, can-deniz, âh-şem, can-pervâne, mahabbet-sahbâ.

Sonuç

Kâşif'in Sâkî-nâme'si Türk edebiyatında yazılmış bu tarz eserlerle içerik, konuyu işleyiş ve şekil itibariyle benzerlik göstermektedir. Eserde sâkî, şiirin ağırlık merkezini oluşturmaktadır. Sevgili ve sâkînin metin içinde iç içe olduğu görülür. Sevilene, sâkîye, âşıka ve aşka dair söyleyişlerin yer aldığı şiirin son bölümünde Tanrı'ya hitap edilerek esere tasavvufî ve mecazî bir özellik de kazandırılmış olur. Eserde, sevgiliden ve sâkîden söz edilirken kullanılan " *kakülün, can gemisinin girdabı oluşu; cefa sopasının, can tanburuna mızrap olması; sevgilinin, gönül külhanının alevini körüklemesi, gözleriyle sır meclisini yağmalaması*" gibi orijinal benzetmeler de dikkati çekmektedir. Konunun özüne de uygun olacak biçimde son derece âhenkli bir üslûpla kaleme alınmış olan eser, hem edebî açıdan hem de Türk edebiyatında terkîb-i bend nazım şekliyle yazılmış sâkî-nâmelere yeni bir halka oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

TERKÎB- İ BEND

I

Mef 'ûlü / me fâ' ilün / fe ûlün

Ey gonce-i ser-girân-ı 'işve
Vey gül-bün-i bûsitân-ı 'işve

Ey serv-i sehî-i ravza-i nâz
Vey nahl-ı çemen-sitân-ı 'işve
Ey dürr-i nazîf-i bahr-ı 'ismet
Vey gevher-i pâk-i kân-ı 'işve
Ey mihr-i münîr-i evc-i hûbî
Vey mâh-ı nev-cihân-ı 'işve
Ey bülbül-i âşiyâne-i hüsn
Vey tûti-i nükte-dân-ı 'işve
Ey gûşe-nişîn-i bezm-i nahvet
Vey hâsıl-ı dûdmân-ı işve
Ey pâdişeh-i serîr-âşûb
Vey kâküli sâye-bân-ı 'işve

Âşıklaruňa devâ-resân ol
Re'fet-gin-i hâl-i haste-gân ol

II

Ey Kays-nihâd iden hezârı
Ol Leyli-i zülf-i fitne-bârı
Ey Nîl-misâl iden sirişküm
Vey Yûsuf-ı Mısr-ı 'işve-kârı
Ey küşte-i 'ışk iden çü 'Azrâ
Sad-Vâmık-ı zâr u bî-karârı
Ey böyle gedâ iden esîrin
Vey şâh-ı serîr-i fitne-kârı
Ey telh-i mezâk iden çü Şîrîn
Çok 'âşık-ı Hüsrev-iştihârı
Ey bî-dil iden Ayâz-âsâ
Mahmûd gibi hezâr-ı zârı
Ey kûh-ken eyleyen cihânı
Şîrîni-i la'l-i hoş-güvârı

'Uşşâkı karîn-i vuslat eyle
Mehcûr-ı humâr-ı fürkat eyle

III

Ey sâkî-i bezm-i 'izz ü nâzum
Yek câmuna geçmeyen niyâzum
Ey gabgabı nukl-ı bezm-i h˘âhiş

Vey la'li şarâb-ı şu'le-sâzum
Ey gamzesi bâde-nûş-ı nahvet
Vey dîdesi mest-i fitne-bâzum
Ey mest-i şarâb-ı hûn-ı âşık
Vey câm-ı dile gelû-firâzum
Ey neşve-i sâgar-ı cefâsı
Sermâye-i sûziş ü güdâzum
Ey sadme-i nahvet-i gurûru
Tâlân-ger-i bezm-gâh-ı râzum
Ey ser-hoş-ı bâde-i melâhat
Vey pâdişeh-i Cem-imtiyâzum

Sen âşıka câm-ı vasluňı sun
Lây-ı gam ile rakîb tolsun

IV

Ey kâküli fülk-i câna gird-âb
Eşk oldı gamuňla bahr-ı sîm-âb
Ey halka-i zülf-i bî-amânî
Âhû-yı dil-i za'îfe kullâb
Ey cân ile pertev-i cebîni
Hem-hâl-i ketân-ı nûr-ı mehtâb
Ey çûb-ı cefâ-yı dil-hırâşı
Tanbûr-ı figân-ı câna mızrâb
Ey bûse-i la'l-i dil-sitânı
Mahmûr-ı firâka 'âlem-i âb
Ey fikret-i vaslı çeşm-i câna
Mânend-i nukûş-ı 'âlem-i h˘âb
Ey şâh-ı kalem-rev-i melâhat
Vey devlet-i hüsni reşk-i Dârâb

'Adl eyle fakîre zulme gitme
Efgendeňi dil-şikeste itme

V

Ey zülf-i siyâhı çîn çînüm
Pâ-beste-ken-i dil-i gamînüm
Ey fikret-i gerden-i sepîdi
Gülzâr-ı hayâle yâsemînüm
Ey şu'le-fezâ-yı külhan-ı dil

Vey bâʻis-i âh-ı âteşînüm
Ey nazra-i laʻl-i bî-nişâne
Mînâ-yı hayâli dûr-bînüm
Ey halka-i zülf-i târ târı
Ceyş-i dil-i ʻâşıka kemînüm
Ey hatm-i berât-ı derd-i ʻışka
Fikr-i leb-i dil-keşi nigînüm
Hep mekr-i şikenc-i kâkülüňdür
Sevdâ-yı dil-i keder-karînüm

Maʻcûn-ı lebüň keder-zidâ kıl
Bîmâr-ı mahabbetem devâ kıl

VI

Ben bülbül-i hoş-nevâ-yı ʻışkam
Bebgâ-yı nebât-hây-ı ʻışkam
Ben tille-i üstühân-ı tenle
Pâ-beste-ken-i hümâ-yı ʻışkam
Sîmurg-şikâr-ı kâf-ı fürkat
Sayd-efgen-i ejdehâ-yı ʻışkam
Bî-tâb-ı humâr-ı hicrem ammâ
Mest-i mey-i gam-zidâ-yı ʻışkam
Çeng olalı bu kad-i hamîdem
Dem-sâz-ı nevâ-yı nây-ı ʻışkam
Reşk-âver-i rûh-ı Kays-ı bî-dil
Âsûde-ser-i kazâ-yı ʻışkam
Deryâ-yı güher-nisâr-ı ma ʻnî
Âmîhte-i sabâ-yı ʻışkam

Ammâ ki ne ʻışk şu'le- güster
Sûzân-ken-i bâl-i her semender

VII

Yâ Râb yem-i cânı pür-hurûş it
Kân-ı dilümü güher-fürûş it
Bu şemʻ-i cihân-fürûz-ı âhum
Zîb-âver-i meclis-i sürûş it
Mihrüňle pür-âteş eyle kalbüm
Âh-ı seherüm şerer-be-dûş it

Ser-tâ-be-kadem bu dâğ-ı cismüm
Sem'-i negamât-ı 'ışka gûş it
Envâr-ı sirâc-ı rahmetünle
Pervâne-i cânı şu'le-pûş it
Sahbâ-yı mahabbetüňle yâ Râb
Mahmûr-ı firâkı bâde-nûş it
Yâ Rab kabul idüp niyâzın
Tıfl-ı dil-i Kâşifi hamûş it

Kim hasret-i kand-i rahmetündür
Tûtî-meniş-i mahabbetündür

Sâkî-nâme Çeviri

I. Bend

Ey işvenin sarhoş goncası, vay işve bostanının güllüğü; Ey naz bahçesinin servi boylusu, vay işve çemeninin nahlı; Ey suçsuzluk denizinin temiz incisi, vay işve ocağının pak cevheri; Ey güzellik göğünün parlak güneşi, vay işvenin yeni dünyasının ayı; Ey güzellik yuvasının bülbülü, vay işvenin nükte söyleyen papağanı; Ey gurur meclisinin köşesine çekilmişi,vay işve ocağının ürünü; Ey tahtla iç içe olmuş padişah, vay kakülü işve gölgeliği olan; Âşıklarına deva ulaştıran ol, hastalarının haline merhamet et.

II. Bend

Ey bülbülleri Kays yaratılışlı eden fitneci saçın Leylâsı; Ey gözyaşımı Nil gibi eden cilveli Mısır'ın Yusuf'u; Kararsız ve inleyen yüz Vâmık'ı, Azrâ gibi aşkın ölüsü eden; Ey esirini böyle kul eden fitne işli şah; Ey Hüsrev şöhretli çok âşığın damağında Şirin gibi acı lezzet bırakan; Ey Mahmut gibi inleyen bülbülleri, Ayaz gibi gönülsüz eyleyen; Ey cihanı lezzetli dudağının şirinliğiyle dağ kazıcısı (Ferhat) yapan; Âşıklarını kavuşturmaya yaklaştır, onları ayrılık sersemliğinden uzaklaştır.

III. Bend

Ey bir kadehine (bile) niyazımın geçmediği yücelik ve cilve meclisinin içki sunan güzeli; Ey gerdanı arzu meclisinin mezesi alev kırmızısı şarabım olan; Ey süzgün bakışı gurur şarabını içen, vay gözleri bozgunculuk sarhoşum; Ey âşığın kanlı şarabının sarhoşu, vay gönül kadehine yukarıdan bakanım; Ey cefa kadehinin neşesi, can alıcılığın ve yakıcılığın sermayesi olanım; Ey gururunun vurmasıyla sır meclisini yağmalayanım; Ey güzellik kadehinin sarhoşu, Cem seçkinliği bulunan padişahım; Sen âşığa vuslat kadehini sun, rakip gam tortusuyla dolsun.

IV. Bend

Ey kakülü can gemisine girdap olan, gözyaşı üzüntünle gümüşten bir denize benzedi; Ey acımasız saçının halkası düşkün gönüllerin âhusuna çengel olan; Ey can ile alnının ışığı, ay ışığı keteniyle arkadaşlık kuran; Ey gönül yakıcı cefasının sopası canın inleyen tanburuna mızrap olan; Ey gönül alıcı dudağının busesi ayrılık sersemine içki âlemi olan; Ey kavuşma düşüncesi kalp gözüne, uyku âleminin süsleri gibi olan; Ey güzellik ülkesinde hükmünü sürdüren şah, vay güzelliğinin devleti Dârâb'ı kıskandıran (güzel); Fakire adaletli davran, zulm etme, düşkününün gönlünü kırma.

V. Bend

Ey siyah zülfü kıvrım kıvrım olanım, gamlı gönlümün ayağının bağını çözenim; Ey beyaz gerdanının düşüncesi, hayalin gül bahçesindeki yaseminim; Ey gönül külhanının alevini körükleyen, vay ateşten ahın sebebi; Ey nişansız dudağının bakışına hayal kadehi dürbün olanım; Ey tel tel zülfünün halkası âşığın gönül askerine pusu olanım; Ey aşk derdinin fermanının mührüne, gönül çeken dudağının fikri yüzüğüm olan; Üzüntülü gönlümün sevdası hep kakülünün kıvrımının hilesidir; Dudağının macununu keder giderici eyle, sevgi hastasıyım, deva ver.

VI. Bend

Ben aşkın hoş sesli bülbülü, aşk şekerini çiğneyen papağanıyım; Ben ten kemiğinin basamağıyla aşkın devlet kuşunun ayak bağını çözenim; Ayrılık dağının simurg avlayanı, aşk ejderinin avcısıyım; Ayrılık baygınlığıyla yorgunum, lakin gam gideren şarabın mestiyim; Bu iki kat olmuş boyum çeng olalıdan beri aşk neyinin sesinin sırdaşıyım; Korkusuz Kays'ın ruhunu kıskandıran, aşk kazasında başı rahat olanım; Aşkın sabah rüzgarına kapılmış, mananın inci saçan deryasıyım; Amma ne alev saçan aşk, her semenderinin kolu kanadı yakıcı.

VII. Bend

Yâ Rab canın engin denizini coştur, gönül pınarımı inci satıcısı et; Bu ah dünyamı aydınlatan mumu melekler meclisinin bezeyicisi et; Güneşinle kalbimi aşk ateşiyle doldur; Seherimin ahını vücudumun bir kıvılcımı yap; Bu cismimin yarasını baştan ayağa aşkın nağmelerini işiten kulak eyle; Rahmet kandilinin ışıklarıyla can pervanesini ışık saçıcı yap; Yâ Rab, ayrılık sersemliğini senin sevginin kadehiyle şarap içen yap; Yâ Rab yalvarışını kabul ederek, Kâşif'in gönül çocuğunu sakinleştir; Ki o senin esirgemenin tadına hasrettir, senin sevginin papağan yaratılışlısıdır.

KAYNAKÇA:

Ahmed-i Dâ'î Divanı, Haz.: Mehmet ÖZMEN, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

AKDAĞ , Mustafa, *Celâlî İsyanları*, Ankara Üniversitesi, DTCF Yayını, Ankara 1963.

ARSLAN, Mehmet, *Aynî, Sâkî-name*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

BÜYÜKYILDIRIM, Ayşe, *Kâşif Dîvanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998.

CANIM, Rıdvan, *Türk Edebiyatında Sâkî-nâmeler ve İşret-nâme*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Hüseyin TIRMİZÎ, *Lûgat-i Tırmizî*, İstanbul 1305.

KARAHAN, Abdülkadir, "Sâkî-nâmeler", Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri, İstanbul, 1980.s.117-123.

KORTANTAMER, Tunca, "Sâkî-nâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004, s.190-198.

Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l- Vukuat*, Sadeleştiren: Neşet ÇAĞATAY, C. 1-2,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1954.

Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî,(Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'âr*),Haz.: Pervin ÇAPAN, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2005.

Nef'î Divanı, Haz.: Metin AKKUŞ, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet, " Karlofça ", *İslam Ansiklopedisi VI*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s.346-350.

Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz.: Adnan İNCE, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2005.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978.

Şeyh Gâlib Dîvânı, Haz.: Muhsin KALKIŞIM, Akçağ Yayınları, Ankara 1994.

Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekâyi'ü'l- Fuzalâ II-III*, Haz.: Abdülkadir ÖZCAN, İstanbul 1988,

TANPINAR , Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 301.

Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri, Haz.: Önder GÖÇGÜN, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.